

UDC 304.2:316.658.4](510-21)

SOCIO-CULTURAL BASIS OF MODERN CHINESE CITIES' COMMERCIAL SIGN SYSTEM (THE CASE OF XUZHOU CITY)

Chuchuk Solomiya – Postgraduate
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk city

The aim of the paper is to determine the organizational features of the commercial sign system elements of the urban environment of Chinese cities, based on the case of Xuzhou city. The study of historically formed stylistic patterns, characteristic motives and effective practices will form an idea of the role of ethno-cultural factor in the visual space arrangement of the modern city.

Results. China has a colossal cultural heritage that has been formed in isolation for about two thousand years. The active influences of Western cultures, which began in the second half of the twentieth century, significantly transformed the visual image of even the most conservative Chinese cities, but did not deprive the attraction to tradition, canon and ethnicity. The Chinese cultural palette includes a rich history, philosophy, ethics and religion, complex ideographic language, literary and visual traditions, including, among others, a deep understanding of the color symbolism, signs, understanding of harmony, rhythm, balance and more. Thus, even in the context of rapid globalization, the system of visual communications of most Chinese cities retains the characteristic lyricism, sensitivity to nature, symbolism, a sense of spiritual balance, as opposed to European intellectualism and Western rationalism. Global trends in outdoor advertising, penetrating the space of Chinese cities, are in the process of refining, adapting to local cultural reality and adapt to the specific worldview of their consumers.

Given the rapid pace of acculturation of Ukrainian cities and their relentless incorporation of Western style trends in outdoor advertising, China's experience in integrating foreign aesthetic elements while preserving its own authenticity and distinctive ethnic basis can serve as a valuable source for developing qualitatively new urban strategies.

Novelty. The impact of outdoor advertising media's stylistic modifications on the transformation of Xuzhou visual urban space is explored. Different stages of commercial sign system's functioning, its connection with historical, political and social events are considered. The role of canon and tradition in modern mechanisms of advertising system's organization as a means of preserving national authenticity is revealed.

Key words: outdoor advertising, urban environment, artistic traditions of China, counterbalance of cultures, stylistic authenticity.

Надійшла до редакції 10. 08.2020 р

УДК [391-055.2:687.45]:746.2.02(477.86/.87+477.83) «189/201»

AŁUROWE CZEPCE W STROJU KOBIECYM NA BOJKOWSZCZYŃNIE W KOCCU XIX – POCZĄTKU XXI WIEKU : LOKALNE CECZY ARTYSTYCZNE

Kozakewycz Olena – doctor sztuki (PhD), pracownik naukowy,
Instytut Etnologii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, Lwyw
<http://orcid.org/0000-0002-8742-4337>
[DOI.org/10.35619/ucpmk.v34i34.350](https://doi.org/10.35619/ucpmk.v34i34.350)
kozakevych.olena@gmail.com

W artykule rozpatrzono cechy artystyczne kobiecych ałurowych czepcyw kocca XIX do poczatykw XXI w. – w kontekście strojyw tradycyjnych na BojkowszczyŃnie. Analizowane charakterystyczne cechy lokalne, ktyre powstaiy pod wpływem etnokułturowych i artystycznych czynnikyw wyznaczonego okresu. Podstawa metodologiczna – zasady podejńcia systemowego oraz badania kompleksowego, w szczegłyŃności metody porównawczo-historyczne, typologiczne i artystyczne, a takŃe wywiady terenowe. W wyniku badac naukowych ustalono, Ńe tradycyjne wyroby ałurowe na BojkowszczyŃnie charakterystyczne szeregiem cech (kształt, struktura, kolor, dekorowanie) wyłŃecznie dla tego terytorium, a nawet dla określonej miejscowości. Na szczegłyną uwagę zasługują czepce siatkowe – ze względu na zakładanie, techniki wytwarzania oraz cechy artystyczne. Ponadto czepiec – nieodczny atrybut obrzędowy weselnego i obowiązkowa oznaka stanu zamkńnego w kulturze tradycyjnej. Badania terenowe autorki i opracowanie zabytkyw ze zbioryw muzealnych dają podstawę twierdzeń o unikatowych etnograficznych i artystycznych lokalnych osobliwoścach czepcyw: turkowski, starosamborski, skolowski, wielkobrezaccski, wołowiecki. Do obiegu naukowego wprowadzono pozyskane od respondentyw informacje o czepcach, oraz ułożono słownik terminyw specjalistycznych.

Słowa kluczowe: stryj ludowe, Bojkowszczyzna, nakrycie głowy, czepiec, tradycja, obrzęd, robota ałurowa, zdobienie, cechy artystyczne.

Sformułowanie problemu. Bojkowszczyzna to obszar historyczno-etnograficzny, ktyrego większa część dziś leży na terenach wszycczesnej Ukrainy (Bojkowszczyzna Wschodnia, Bojkowszczyzna Centralna, część Bojkowszczyzny Zachodniej) i niewielkie terytorium wszycczesnej Polski wschodniej (Bojkowszczyzna Zachodnia). Jednak po II wojnie światowej tam nie zostało się przedstawicieli tej grupy etnograficznej, ponieważ

zostali eksmitowani. – O. K.). Stroje ludowe Bojkyw od XIX i do początków XXI w. wyróżniały się różnorodnością typu i cech dekoracyjnych. W wyniku transformacji w społeczeństwie i tradycyjnej kulturze z osobna (czynniki społeczno-kulturowe, etnograficzne, ekonomiczne) w stroju Bojkyw w zaznaczonym okresie nastąpiły zmiany, czasami dość kardynalne.

Wiązanie stryj stało się jednym z ważniejszych znaczników takich modyfikacji. Z jednej strony – archaiczne i konserwatywne podejście w tworzeniu stroju ludowego, z innej – stopniowe modyfikacji w zrynicowaniu cech typologicznych i artystycznych. Jeden z takich przykładów połączenia tradycji i innowacji – wyroby koronkowe [siatkowe] w strojach ludowych na Bojkowszczyźnie. Koronki to wyrób sztuki dekoracyjno-użytkowej o ściągłej strukturze ornamentalnej i rozmaitych technologicznych sposobach wykonania. W strojach ludowych z Bojkowszczyzny wyroby koronkarskie nie charakteryzują się dużym zrynicowaniem typologicznym. Jednak niektóre okazy posiadają cechy, specyficzne tylko dla tego regionu, a nawet części jego obszaru. Znacznie podnosi to ich wartość artystyczną.

Jednym z jaskrawych przykładów różnorodności materialnych okazyw sztuki ludowej bojkowskiej w granicach jednej grupy typologicznej są *kobiece czepecy* (ukr.: очіпки; oczipky) *siatkowe* [koronkowe].

Analiza ostatnich badań i publikacje. O bojkowskich ściągłych czepecach, jak i koronkowych wyrobach ogólnie, w ukraińskiej literaturze na temat etnografii i historii sztuki informacja jest szczątkowa. Jedno z ważnych źródeł wizualnych o noszeniu czepecy siatkowych na Bojkowszczyźnie oraz możliwości datowania (1834 r.) – akwarele K. W. Kielisickiego. W literaturze pierwsze opisy w kontekście badań etnograficznych Bojkowszczyzny zawierały przeważnie materiały opisowe na temat stroju, najczęściej to są wzmianki o tkaninach i wyrobach haftowanych [3]. Interesująca informacja o ośrodku produkcji siatkowych czepecy w Starej Soli w końcu XIX w. zawiera monografia Z. Strzeliskiej-Grynbergowej «Staromiejskie. Ziemia i ludność» (1899) [9]. Wzmianki o ściągłych [wołowieckich i miłhirskich] nakryciach głowy (Bojkowszczyzna Zakarpacka, obecnie – obwód zakarpacki) zawarte są w opracowaniu S. Makowskiego (1925) [4]. Jednak autor wymienia jedynie ich funkcję obrzędową (rytualną): zakładane w czasie ślubu, po tym zdejmowane i zachowywane «na śmierć». Czepecy z okolic Skolego (obecnie – obwód lwowski) w kontekście bojkowskiego stroju kobiecego opisuje L. Buraczyska (1980) [1]. Ważnym jest to, że wiadomości o tym typie nakrycia głowy autorka gromadziła jeszcze w latach 20–30. XX w., kiedy mieszkała we Lwowie i zajmowała się ludoznawstwem. Opis czepecy z okolic Skolego i Turki (na podstawie opublikowanych źródeł) podaje G. Stelmaszczyk w monografii o tradycyjnych nakryciach głowy Ukraińców (2013) [6]. Wartościowy materiał ilustracyjny – fotografia bojkowskiej niewiasty z okolic Strzyży w koronkowym czepecu – umieszczony jest w albumie fotograficznym polskiego etnografa R. Reinfussa (2015) [8] (Oryginały foto opracowano przez autorkę podczas kwerendy w Archiwum Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku. – O. K.). W książce N. Kłasztornej o strojach w niektórych wsiach Bojkowszczyzny Zachodniej (dziś ziemi Rzeczypospolitej) (2017) [2] jest umieszczony krótki przegląd czepecy. Niemniej te wiadomości pochodzą przeważnie z mojego artykułu, opartego na materiałach ekspedycji. Materiały (teksty i foto) zgromadzono w Archiwum Instytutu Etnologii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (Lwów): «Ф. 1, Оп. 2, Спр. 530. «Звіт мистецтвознавчої комплексної експедиції на Бойківщину та Лемківщину, 2005 р. (Козакевич О., Олійник О., Федорчук О.)»; «Ф. 1, Оп. 2, Спр. 539. «Звіт мистецтвознавчої комплексної експедиції на Бойківщину та Підгір'я, 2006 р. (Козакевич О., Шпак О., Федорчук О.)»; Ф. 1, Оп. 2, Спр. 596. «Звіт мистецтвознавчої комплексної експедиції на Закарпатську Бойківщину, 2009 р. (Герус Л., Никорак О., Козакевич О., Мотиль Р., Федорчук О.)» oraz w Archiwum autorki, rękopis: «Наукова експедиція на Бойківщину (Сколівщина), 2017 р.»; «Наукова експедиція на Бойківщину (Турківщина), 2018 р.».

Cel artykułu. Przedstawić wyniki badań nad cechami lokalnymi, typologia i artystycznymi osobliwościami tradycyjnych kobiecych czepecy siatkowych na Bojkowszczyźnie w kontekście stroju ludowego, opartych na materiałach badań terenowych i okazyw muzealnych w latach 2002–2019 i opublikowanych w moich naukowych artykułach. W publikacji zostały przedstawione pozyskane od respondentów informacje o obecności czepecy w bojkowskim stroju, wprowadzono szereg artefaktów z uwzględnieniem ich cech lokalnych, różnorodności typologicznej, w tym wykonano analizę charakterystyk artystycznych ściągłych nakryć głowy. Jednym z ważniejszych wyników ekspedycji jest słownik wyrazów, który daje możliwość ujawnić lingwistyczną różnorodność w opisanu tego samego zjawiska, uzupełnić terminologię związaną z nazewnictwem w bojkowskim stroju ludowym, w tym koronek i czepecy siatkowych. Ta kwestia jest istotna w kontekście odzyskania i promocji sztuki ludowej i dziedzictwa kulturowego na Ukrainie pocz. XXI wieku.

Prezentacja głównego materiału. Wieloletnie badania terenowe autorki i opracowanie zbiorów muzealnych dają podstawę twierdzeń o etnograficznych i artystycznych osobliwościach bojkowskich czepecy ściągłych, które wykształtowały się w końcu XIX – pierwszej trzeciej XX w. Uwzględniając sposoby zakładania, połączenia z innymi nakryciami głowy, techniki wykonania i artystyczne charakterystyki można wyodrębnić szereg cech lokalnych, na podstawie których określone są rozpoznawalne ośrodki użytkowania siatkowych czepecy.

Čzepiec («oczіpok» [очіпок], «czereж» [чепіць], «карог» [кбпор], «czepak» [чепбк], «czureж» [чипіць], «czіpeж» [чіпійць], «oczіpeж» [очнпець], «oczureж» [очэпець], «czureж» [чупійць], «czаруж» [чапійць], «kaptur» [каптэр]) [3] jest to niewieńskie nakrycie głowy w kształcie [aіurowej] czapeczki; wyznaczalna oznaka stanu cywilnego i obowiązkowa oznaka stanu zamężnego, nieodłączny atrybut obrzdku weselnego prawie do połowy XX wieku. Panny miodne («czіpczyiy») w czasie hłubu, najczęściej na drugiego dzie, kiedy ona przechodziła do domu pana miodego. Zdejmowano wianek weselny, rozplatano warkocz, włosy były krótko obcinane lub mocno skręcane w warkoczki (załe od okresu chronologicznego), zakładano lub nawijano je na kiczek («kybaіk»), na ktę wianę i nakładano czepec. Oczipiny («czіpczenia») – to przejęcie panny miodę z panieństwa w stan małżeński. Po tym obrzdku kobieta już nie miała prawa pokazywać się z nienakrytą głową i «hwiесіж» włosami. Zgodnie z wierzeniami ludowymi, zamężna niewiasta, jeśli wyjdzie do ludzi bez czeпа, nawręiy biedę – nieurodzaje, pomyr bydła itp. Według starego zwyczaju czepec, w którym kobieta brała hłub, pozostaje jej «na godzinę hmierci».

Przez cały wiek XIX i początek XX obowiązek zakładania tego nakrycia głowy był ściśle przestrzegany zarówno przez mieszczanki, jak i przez wieśniaczki. Ryńiy się czepe przeważnie tylko jakościa materiału i zdobieniem. Czepe zakładano w połączeniu z innymi rodzajami kęchnikopodobnych i chustkowych nakryć głowy – podwika («peremitka»), rakiem («rantuch»), chusta («chustyна»), co tworzyło oryginalne sposoby zawijania głowy. Jednakże stryj miejski ciągle dążył do ubierania się «po modnemu», w czym zauważę można wpływy europejskie [7].

Ze zmian a tradycyjnego stroju weselnego na nowomodny – biały a sukien z welonem – po latach 1960 obrzdk oczipin powoli tracił swoje znaczenie, nawet stawał się archaicznym i czasami wymiewanym (ze względu na wcześniejszy negatywny stosunek miejskiej kultury do wiejskiej). W obrzdku oczipin wyryb zaczęto traktować symbolicznie, już nie utylitarnie. Odpowiednio czepe praktycznie zaprzestano produkować, a dawniejsze wyrzucano jako «przeżytek» i jedynie nieliczne Bojkinie pozostawały wierne tradycji przodków. W czasie ekspedycji autorka dowiedziała się, że te wyroby, które się zachowały, stare kobiety trzymały na godzinę hmierci – chowane były przeważnie w tych czeпах, którymi je oczipiano podczas hłubu lub ewentualnie w zrekonstruowanym według pierwotnego na życzenie wianęcielki (II. 1).

W wieku XIX – pierwszej trzeci XX w. w wykonaniu siatkowej osnowy czepecy wykorzystywano surowce bardzo różnej jakości. W warunkach domowych był to przeważnie len, konopie, od pocz. XX w. – bawełna, wełna fabryczna. Z rozpowszechnieniem tkanin przemysłowych – kupowana («kramna») siatka bądź zwykła gaza, która barwiono. Dla czepecy tw. kaczuckich charakterystyczne były bawełniane lub jedwabne przemysłowenice – cienkie, bardzo ściśle skrócone, co w wyniku tworzyło nadzwyczaj drobną strukturę siatki, a odpowiednio też wyrobu. Dla poszczególnych detali czepecy rywnie była używana tkanina (sukno, jedwab, kreton), dla ozdoby – haft, koraliki, biyskotki, wstęgi kupowane w sklepikach. W znacznej mierze wpływało to na lokalne dekoracyjne osobliwosci bojkowskich czepecy XIX – pierwszej trzeci XX w. [5; 7].

II. 1. Bojkinia «moiodycia» w siatkowym czepecu, lata 1930; w. Wołosianka rejon Skole

Foto R. Reifussa. 248_F_XI. Archiwum Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku

Badania terenowe autorki i opracowania okazywają muzealnych danych podstawę do myślenia o rozpoznawalnych ośrodkach produkcji aіurowych czepecy na Bojkowszczyźnie z charakterystycznymi cechami dekoracyjnymi. Były to m.in. wsie rejonu turczańskiego i skolskiego w obwodzie lwowskim, rejonów wołowieckiego i miłhirskiego (Bojkowszczyzna Zakarpacka) oraz rejonu weżykoberezińskiego w obwodzie zakarpackim (Bojkowszczyzna Zakarpacka i pogranicza z Jemkowszczyzną). A jednak nawet w granicach tych osad zdarzały się niektóre odmienności, co znacznie poszerza rząd typologiczny i cechy artystyczne bojkowskich czepecy koronkowych. Ważnym w naszym badaniu jest również lokalne nazewnictwo czepecy.

W niektórych wsiach obwodu lwowskiego w rejonie samborskim (wsie Birczy Nowi, Birczy Stari, Kowynyczi, Sadkowyczi, Beregy, Czernychiw, Wackowyci, Baracczycie) oraz starosamborskim (wsie Busowiniko, Beresciany, Tysowycia, Bukowa, Piatnycia, Mygowe, Weiyke, Turje) w końcu XIX – początku XX w. przeważały niewysokie siatkowe czepe na twardym podłożu kiczce [7]. Do połowy XX w. zakładały je przeważnie starsze kobiety, utrzymując tradycję. Na przykład, we wsiach Beregy, Turje stare kobiety zakładały «kabiuk», zgięty przyszywały kupowaną siatkę, którą przywoziły z Sambora. We wsi Mygowe – «czupeж», «czupok» w kolorach czerwonym lub zielonym, w Wackowyczach – «kybawka», po wierzchu której «haftowano» (tu: robiono szydełkiem. – O. K.) siatkę. W Bukowij twarde podłoże czepeca dookoła obszywano «szalenem», po wierzchu którego naszywano kupowaną siatkę. Czepece i podobne wyrabiano w kolorze czarnym. W Busowynku i Jułku w końcu XIX – początku XX w. kobiety zakładały czepece w taki sposób, że spod chusty widoczna pozostawała jedynie jego czarna, najczęściej obszyta w kolorze czerwonym. Nakrycie głowy niewysokie, dlatego czasami widać było siatkowe denko w kolorze zielonym.

Podobne w kształtach i technikach wykonania czepece noszone były w niektórych wsiach rejonu turczańskiego obwodu lwowskiego (wsie Jasenycia Zamkowa, Roziucz, Jaworin, Sianki). W pierwszej połowie XX w. siatkę na czepece dziergano szydełkiem z wykładanego farbowanego na zielono albo kupowano siatkę w sklepikach. Takie nakrycia głowy były ściągane z tyłu głowy grubą nicią (sznurkiem), nakładane na obręcz «chimewka» z papieru (tektury) lub drewna lipowego [7].

Potwierdzeniem tego, że w XIX w. miejscowe kobiety kupowały na targach czy w sklepikach poszczególne detale dla czepecy, które później własnoręcznie szyły lub robiły to miejscowe wiejskie mistrzynie czy krawcowe, które miały talent do tego, są okazy w Muzeum Etnograficznym w Krakowie. Jak wspomniano wyżej, wiele takich wyrobów przywożono na Bojkowszczyznę z kaczuckiego ośrodka koronkarstwa. Była to przeważnie siatkowa osnowa w kolorze zielonym i obszywka – z tkaniny jednobarwnej lub we wzory, najczęściej w paski. Wzory na siatce były bardzo różnorodne: jednolita elastyczna struktura «wiczka», romby, połączanie motywów rombu i zygzaków, geometrycznych rombów i falistych oczek itp.

Jednak w końcu XIX – początku XX w. na Bojkowszczyźnie obok przywożonych produkowano czepece faliste również lokalnie [9]. Były to prawdopodobnie dość rozwinięty przemysł. Potwierdzeniem tego jest czepec (dwie identyczne sztuki zachowane są w zasobach Muzeum Etnograficznego w Krakowie) z Dobromila (dziś w rejonie starosamborskim obwodu lwowskiego), datowany rokiem 1878 (ze zbiorów S. Udzieli). Siatkowa osnowa czepeca wykonana z nici bawełnianych w kolorze ciemnozielonym w technice sprągu («branie», plectenie siatkowe), obszyta pasem sukna czerwonego szerokości 7,5-8 cm. W odryśnięciu od czepecy mających zaokrągloną czarną czołową wyroby tego typu wyróżniają się ostro zakończonym wystającym kształtem tej czubki. Na szczególną uwagę zasługuje wzór, gdzie na tle siatkowej osnowy w centrum jest wypłciony romb, w który wpisano motyw figury kobiecej – «panny», obok której umieszczono stylizowane gałązki i drzewa. Nad głową umieszczone są litery «IHS» z krzyżem nad literą «H», litera «S» wykonana w lustrzanym (odwrotnym) odbiciu. W czubce dolnej pod figurą – litery «IS» i «M». Takiego sposobu zdobienia siatkowej osnowy czepeca, z wprowadzeniem motywów antropomorficznych i napisów, nie spotykaliśmy w żadnym z muzeów ukraińskich, ani też w czasie badań terenowych. Był może czepec z takim wzorem wykonywany był specjalnie z okazji pewnych wydarzeń o charakterze religijnym: uroczystości kościelnych, odpustów czy innych. Tak kwestię warto byłoby rozpatrzyć bardziej szczegółowo, co planujemy wykonać podczas następnych badań (II.2).

II. 2. Czepec siatkowy, robiony na krosienkach, z ośrodka w Kaczudzie, 1878 r., m. Dobromil rejon Starosamborski

*Zbiory Muzeum Etnograficznego w Krakowie im. Seweryna Udzieli; kwerenda 2019 r.,
foto autorki*

Badania terenowe autorki i opracowywanie zasobyw muzealnych daja moŕliwoŕŕ mywiŕŕ o lokalnych cechach czepcyw w rejonach starosamborskim (wsie Stara Sil, Mszanecz) i turczacskim (wsie Karpaczke, Boteika Werchnia, Boteika Nyŕinia, Szandrowecz, Jasienycia Zamkowa, Wowcze, Jabyniŕwka Werchnia), charakterystycznych dla tych miejscowoŕci. Osnowk czepca wykonywano z czerwonego piytna lub sukna w ksztaiacie czapeczki wysokiej na 10-12 cm, w centralnej czksci wyrobu wywiŕŕyzywano siatkę w ksztaiacie koia lub zbliŕonego do owalu. W koccu XIX – poczatu XX w. siatkę wyplatano rkecznie z nici lnianych w naturalnym kolorze, w pierwszej poiwie XX w. denko zacztko wyplatacz szydeikiem z nici w ryŕnych odcieniach koloru zielonego. Z rozpowszechnieniem tkanin przemyslowych zamiast pleceni w ksztaiacie siatki zacztko przyszywacz kawaiek zielonej dzianiny, wykonanej na maszynach dziewiarskich (w poiwie XX w. do lat 70.). Wpiywaio to na aiurowoŕŕ wyrobu: ryŕnej wielkoŕci przeŕwity robione szydeikiem byiy czkŕcia dekoracji, szczelne piytne trykotowe takiego aiuru stworzyŕŕ nie mogio [7].

W koccu XIX w. jednym z oŕodkwy produkcji czepcyw koronkowych byia Stara Sil (rejon starosamborski obwodu lwowskiego). Z. Strzetelska-Gtyenbergowa zaznacza, ŕe w miasteczku tego typu wyroby wyszy z uiŕtku znacznie wczeŕniej, ale byiy sprzedawane wieŕniaczkom z oddalonych wsi gŕyskich, gdzie zachowaia się jeszcze tradycja zakiadania na giowk czepcyw [9]. Tym moŕna wyjaŕniŕŕ obecnoŕŕ jednakowych czy podobnych czepcyw w ryŕnych miejscowoŕciach tego terenu. Nakrycie giowy pleciono z zielonych lnianych nici w ksztaiacie siatki, ktora tworzyia denko czepca. Pleceniem czepcyw zajmowaiy się miodie i starsze niezamŕkie kobiety. Czasami czerwone podioie czepca po dolnym kraju dekorowano ŕciegiem dzierganym («obmitka») w kontrastowym zielonym czy biaiyw kolorze, lub haftem – wzdiui obwodu albo w czkŕci czoiowej, ktora byia widoczna spod chustki. Czŕŕŕ tylna takiego wyrobu byia wykoczona dwiema bŕedz trzema wstaikami («pantlice», «partyce») w kolorze czerwonym, ktore byiy wypuszczane spod gorsetu («gorsyk» – czŕŕŕ kobiecego stroju bez rŕkawyyw, szyta z tkaniny przemyslowej. – O. K.). Widniejace dolne kracce wstaiek ozdabiano kolorowym haftem lub «raciorkami» (koralikami) [6; 7].

Kolejne oŕodki bojkowskich aiurowych czepcyw byiy w rejonach woiowieckim i miŕhirskim obwodu zakarpaciego (Bojkowszczyzna Zakarpacka). Wzmianki o takich wyrobach zawiera publikacja S. Makowskiego [4]. Tylko ŕe autor wymienia jedynie obrŕdkowa (rytualna) ich funkcjk: zakiadane byiy podczas zaŕlubin, potem zdejmowane i zachowywane na godzink ŕmierci. Tu wiacznie powstaje pytanie: jakieŕ wyroby noszono w ten czas w zwykly dziec, czy ryŕinii się od weselnych, z jakimi innymi nakryciami giowy ich iaczono itd.

Podczas badac terenowych na Bojkowszczyŕnie spisaliŕmy od respondentyyw wzmianki o uiŕywaniu czepcyw w stroju ludowym Bojkowszczyzny Zakarpackiej, tylko ŕe doŕŕŕ nieliczne (w odrŕnieniu od relacji z Pokucia, gdzie m.in. mieliŕmy moŕliwoŕŕ w czasie ekspedycji ogladaŕŕ odpowiednie dowody rzeczowe w ŕyciu codziennym Pokucian). Starsi mieszkaccy tych terenyyw wspominali, ŕe kobiety dawno temu (mniej-wikcej w latach 1930-1959) miaiy siatkowe czepce, ale zakiaiaiy je nie zawsze. Przewaŕnie pamiktaja, ŕe «czepili» (oczepiano) podczas ŕlubu oraz ŕe wkiaiaiy w czasie wielkich ŕwiat.

Aiurowe czepce z Bojkowszczyzny Zakarpackiej naleŕŕ do wyrobyw na twardym podioiu w ksztaiacie obrŕczy («hybaika», «kymbaika», «kebawka», «kybaika»), ktory wykonywano z kawaika grubego piytna, szmat, tektury czy innego nadajacego się do tego materiaiu, ktory nastŕpnie owijano tkanina. Czŕŕŕ koronkowa iaczono z tym twardym podioiem, w wyniku czego otrzymywaio wyryb kompletny. W koccu XIX – poczatu XX w. dla wykonania siatkowego czepca jako surowiec wykorzystywaio byi przewaŕnie len, a takie cienko przŕdkzona weina i wyiczka jasnego koloru. Dla koronkowych okazyw Bojkowszczyzny Zakarpackiej charakterystyczna jest archaiczna technika pleceni siatkowego (sprang, «branie») [1; 5; 7].

Czepce z rejonu weiykobereziackiego (etnograficzna Bojkowszczyzna na pograniczu z Jemkowszczyzna) i niektyrych wsi rejonu woiowieckiego obwodu zakarpaciego ryŕnia się szeregiem cech, co czyni je rozpoznawalnymi i unikatowymi wiacznie pod wzgldem oznak artystycznych. Ksztaitem one sa zbliŕone do kapturyw w formie czapeczek: bardziej wysokie w czkŕci czoiowej (w odrŕnieniu od piaskich na Bojkowszczyŕnie Zakarpackiej), przykrywaja czoio i skronie. Wykonane sa z dwyyw piyciennyyw czkŕci w kolorze biaiyw, z ktyrych tylna jest marszczona w pionowe drobne zmarszczki. Do dolnego kraju czepca doszywano jaskrawe kolorowe wst aiŕki przemyslowego wyrobu szerokoŕcia 5-8 cm (jedna szeroka lub kilka wŕszszych). Wzyr na nich byi przewaŕnie roŕlinny, skomponowany z motyyw kwiatowych i rozmaitych gaiŕzek w doŕŕŕ realistycznych ksztaitach, ktore ukiaadano w dynamicznŕ kompozycjk. Wstaiki haftowane ziotymi niŕŕmi, ozdobione cekinami, koralikami, koronkami. Z tyiu przyszywano podobne dekoratywne (jednŕ szerokŕ lub kilka wŕszszych) kupowane wstaiki. W czkŕci tylnej czepiec wykaczano diugimi kupowanymi szerokimi kolorowymi lub czarnymi wzorzystymi wstaikami («pantiyki», «partyce») – jedna lub dwiema.

W koccu XIX – pierwszej trzeci XX w. w rejonach skolskim i drohobyckim obwodu lwowskiego kobiety zakiaiaiy koronkowe czepce w kolorach biaiyw i zielonym: na kiczce, niewysokie, prawie piaskie, wykonane w technice sprangu, podobne do tych woiowieckich i miŕhirskich. Wzyr aiurowy, wyplatany w

kierunku od tylnej czkńci ku czołowej, byi rozmaity: prkńna siatka o strukturze jednolitej, rytmicznie uiońone szczelne pionowe pasy w poińczeniu z ańurowymi komyrkami, szczelne romby na tle siatki itp. [7].

Wnioski. Otyi, koronkowe czepce z Bojkowszczyzny z koca XIX – pocz a tku XX w. Charakteryzuj a sik typologicznŃ rozmaitońcia i kunsztem, co pozwala mywiŃ o ich osoblwońciach lokalnych i wartońci artystycznej. Mońna twierdziŃ o zachowywaniu dawnych tradycji w badanym okresie, ale i o wpiywach nowoczesnych – stosowane sŃ nowe surowce, mniej pracochionne techniki. Wańnym w badaniu jest utrwalenie zwyczajyw i obrzkdwy zwiazanych z tego rodzaju nakryciami giowy. Jednym z wańniejszych rezultatyw jest spisanie opowieńci starszych mieszkaccyw o czepcach i uzupeńnienie siownika terminyw etnograficznych. Zaproponowane opracowanie – z uwzglkdnieniem dorobku wczeńniejszych badaczy – uzupeńni i sprecyzuje istniejŃce juĩ materiaiy w omawianym temacie, bkdzie platforma dla nastkńnych pogikńbionych studiyyw autorskich.

Notatki:

1. Artykui zostai napisany na podstawie materiaiyw ekspedycji na temat badac sztuki na Bojkowszczyńie i niektórych miasteczek i wsi na pograniczu Podgyrza, zorganizowanych w latach 2002 – 2019. W czasie tych ekspedycji wykonana zostaia praca badawcza w nastkńnych miejscowońciach obwodu lwowskiego (podano nazwiska ukraickich miast i wsi w transkrypcji łacinińkiej): rejonu samborskiego (miasto Sambir, wsie Czernychiw, Nyńie, Zarajsko, Beregy, Wackowyczi, Birczyci Nowi, Birczyci Stari, Kowynyczi, Baracczyci, Werbiwka, Sadkowyczi, Berestiany, Wykoty), rejonu starosamborskiego (miasto Chyriw, wsie Jasenica Zamkowa, Torhanowyczi, Morozowycze, Sosniwka, Linyna Welyka, Busowuńko, Turje, Topilnicia, Striiki, Tysowycia, Rakowa, Bukowa, Nadyby, Skeliwka (Felsztyn), miasto Chyriw, Siochynia, Piatnycia, Truszewyczi, Hubyczi, Kniapil, Weiylke, Mygowe, Libuchowa (Maksymiwka), Terio, Starjawa, Suszyca Welyka, Stara Sil), rejonu turkowskiego (miasto Turka, wsie Roziucz, Werchnie (Boteika Werchnia), Nyńie (Boteika Nyńia), Jaworiw, Sianky, Nyńie WysoŃe, Werchnie WysoŃke, Jybochora, Karpatńke, Wowcze, Isaji, Rykiw, Werchnia Jabiucka, Mochnate, Jasenytcia), rejonu skolskiego (miasto Skole, wień typu miejskiego Tuchla, wsie Piawie, Jalyńkywate, Chaszczowania, Koziowa, Orjawczyk, Lybochora, Korczyn, Kruszelńycia, Rońanka Werchnia, Rońanka Nyńia, Zawadka, Chitar, Kalne, Orawa, Pohar, Rosochacz, Myta, Suchyj Potik, Wierchniaczka, HoioweŃko, Rykiw, Syniowdyne Werchnie, Syniowdyne Nyńie); w obwodzie zakarpacim rejonie mińhirskim (wień typu miejskiego Mińhirja, wsie PodoboweŃ, Roztoka, Studenyj Nyńij, Studenyj Serednij, Studenyj Werchnij, Izky, BukoweŃ, PyiureŃ, Sojmy, przysiyiek Kuĩbyji, Riczka, Dii, Repynne, Tiuszka, Koiozczawa), rejonu woiowieckiego (miasto WoioweŃ, wień typu miejskiego Idenijewo, wsie Abranka, Biiasowicia, BukoweŃ, Jatirka, Riczka, Suchyj, Kotelnycia, Tysziw, Worota Nyńi, Pidpoiozzia, Roztoka, Kiczernyj, Perechresnyj, BukoweŃ, Paszkiwci, Zbyny, Hrabiwńycia Werchnia, Jaiowe, Zadilńkie, Werbiaĩ, Worota Werchni, Hukiyywyj) oraz rejonu weiykoberezniasckiego (wsie Uioł, Husnyj, Juh, Nowa Stiũycia, Ńornawa, Kostruńka Roztoka, Wyszka, Domaszyno, Sil), dalej w tekńcie – materiaiy terenowe autorki (MTA), w czasie ktorych opytano ponad 160 respondentyyw.

2. W podstawie bazy wrydiowej sa zasoby muzeyyw Ukrainy i Polski, m.in. Muzeum Etnografii i Przemysiu Artystycznego Instytutu Etnografii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy (Lwyw), Zasoby Ilustracyjne Biblioteki Naukowej Instytutu Etnografii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, rkopisy Lwowskiej Narodowej Biblioteki Naukowej im. Wasyla Stefanyka (Zbiyr J. Giogowskiego, K.W.Kielisickiego), Muzeum Narodowego Ludowej Architektury i Bytu Ukrainy (Skansenu), Lwowskiego Muzeum Historycznego, Muzeum Etnograficznego w Krakowie im. Seweryna Udzieli (moĩliwońŃ opracowania polskich instytucji naukowych i muzealnych uzyskano podczas XX edycji Programu Stypendialnego Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Rzeczpospolitej Polskiej Thesaurus Poloniae Mińkdynarodowego Centrum Kultury w Krakowie), Muzeum Etnograficznego «Bojkowszczyzna» w m. Turka, oraz muzeyyw krajoznawczych i szkolnych obecnych terenyyw etnograficznej Bojkowszczyzny, prywatnych kolekcji i szeregu innych instytucji.

Список використаної літератури

1. *Бурачинська Л.* Народне вбрання Бойківщини. *Бойківщина*. Монографічний зб. матеріалів про Бойківщину з Географії, Історії, Етнографії і Побуту, Український архів. Т. XXXIV. Філядельфія – Нью Йорк, 1980. С. 291–318.
2. *Кляшторна Н.* Народне вбрання Західної Бойківщини: Літовищі та околиці. Івано-Франківськ, 2017. 84 с.
3. *Козакевич О.* Українські народні мереживні та в'язані вироби кінця XIX – початку XXI століття: Історіографія питання. *Народознавчі Зошити*. 2014. № 5 (119). С. 951–966.
4. *Маковский С.* Народное искусство Подкарпатской Руси. Прага, 1925.
5. *Сидорович С.* Художня тканина Західних областей УРСР. Київ, 1979. 153 с.
6. *Стельмащук Г.* Українські народні головні убори. Львів, 2013. 270 с.
7. *Kozakevych O.* Ludowe wyroby dziane i koronkarskie na Bojkowszczyńie i Podgyrzu w koccu XIX – początku XXI wieku: cechy regionalne i odmiany lokalne (na podstawie badac terenowych w latach 2005–2006). *Jemkowie, Bojkowie, Rusini. Historia, wspyicziesnońŃ, kultura materialna i duchowna*. Tom VI. Siupsk, 2016. S. 438–458.
8. *Reinfuss R.* Karpacki Ńwiat bojkyw i iemkyw. Fotografie. Lesko, 2015. 247с.
9. *Strzetelska-Grynbergowa Z.* Staromiejskie. Ziemia i ludnońŃ. Lwyw, 1899. 676 s.

References

1. *Burachyn's'ka L.* Narodne vbrannia Bojkivschyny. Bojkivschyna. Monohrafichnyj Zbirnyk Materiialiv pro Bojkivschynu z Neohrafii, Istorii, Etnohrafii i Pobutu, Ukrain's'kyj arkhiv. Т. XXXIV. Filiadel'fiia – Niu Jork, 1980. S. 291–318.

2. *Kliashorna N.* Narodne vbrannia Zakhidnoi Bojkivschyny: Litovyschi ta okolytsi. Ivano-Frankivs'k, 2017. 84 s.
3. *Kozakevych O.* Ukrain'ski narodni merezhyni ta v'iazani vyroby kintsia KhIKh – pochatku XXI stolittia: Istoriografiiia pytannia. Narodoznavchi Zoshyty. 2014. № 5 (119). S. 951–966.
4. *Makovskij S.* Narodnoe yskusstvo Podkarpatskoj Rusy. Praha, 1925.
5. *Sydorovych S.* Khudozhnia tkanyna Zakhidnykh oblastej URSR. Kyiv, 1979. 153 s.
6. *Stel'maschuk H.* Ukrain'ski narodni holovni ubory. L'viv, 2013. 270 s.
7. *Kozakevych O.* Ludowe wyroby dziane i koronarskie na Bojkowszczyźnie i Podgryzu w koccu XIX – poczatu XXI wieku: cechy regionalne i odmiany lokalne (na podstawie badac terenowych w latach 2005-2006). *Jemkowie, Bojkowie, Rusini. Historia, wspolczesnosc, kultura materialna i duchowna*. T. VI. Siupsk, 2016. S. 438–458.
8. *Reinfuss R.* Karpatski ńwiat bojkow i iemkyw. Fotografie. Lesko, 2015. 247c.
9. *Strzetelska-Grynbergowa Z.* Staromiejskie. Ziemia i ludnosc. Lwow, 1899. 676 s.

АЖУРНЫЕ ЧЕПЦЫ В ЖЕНСКОЙ ОДЕЖДЕ НА БОЙКОВЩИНЕ КОНЦА XIX-НАЧАЛА XXI ВЕКА: ЛОКАЛЬНЫЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ

Козакевич Елена Романовна – кандидат искусствоведения, научный сотрудник,
Институт народоведения Национальной академии наук Украины (г. Львов)

Рассмотрено художественные особенности бойковских женских ажурных чепцов конца XIX – начала XXI века. Проанализировано локальные характеристики, сформировавшиеся под влиянием этнокультурных и художественных факторов изучаемого периода. Методологической основой научного поиска стал принцип системного подхода и комплексного исследования, в частности сравнительно-исторический, типологический и искусствоведческий методы, а также интервьюирования. В результате научных изысканий выявлено, что традиционные ажурные изделия на Бойковщине характерны рядом признаков (форма, структура, цвет, украшение), присущих исключительно этой территории или даже отдельной местности. На особое внимание заслуживают сетчатые чепцы – с учетом способов ношения, техник изготовления и художественных характеристик. Кроме того, это неотъемлемый головной убор свадебного обряда и, соответственно, маркер замужней женщины в традиционной культуре. Авторские полевые материалы и музейные коллекции дают возможность утверждать об уникальных локальных чертах чепцов: турковские, старосамборские, сколиевские, великобержнянские, воловецкие. В научный оборот введено нарративы от местных старожилов, а также разработан терминологический ряд.

Ключевые слова: народная одежда, Бойковщина, головной убор, чепцы, традиция, типология, центры, техники изготовления, кружево, художественные особенности.

LACE COIFS IN FEMALE CLOTHING ON BOIKO REGION OF THE LATE XIX – EARLY XXI CENTURIES: LOCAL ARTISTIC FEATURES

Kozakevych Olena – candidate of art studies (Ph. D), researcher
Ethnology Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine (Lviv)

Artistic features of Boiko female coifs of the late XIX – early XXI centuries are considered in the paper. Local features which were formed under the influence of ethnocultural and artistic factors of the period were analyzed. The methodological basis were the principle of systematic approach and comprehensive research, in particular comparative historical, typological and art study methods, as well as interviewing. As a result of scientific research, it has been determined that traditional openwork items in Boiko Region are characterized by a number of features (shape, structure, colour, decoration) inherent exclusively to this territory or even a separate area. Taking into account the way of wearing, manufacturing techniques and their artistic features netting coifs deserve for special attention. Moreover, they were an integral headdress of the wedding ceremony and, accordingly, a marker of married woman in traditional culture. Author's field materials and museum collections make it possible to assert about the unique local features of coifs from Turka, Staryi Sambir, Skole, Velykyi Bereznyv, Volovets districts. Narratives from local old dwellers have been introduced into scientific circulation, and a terminological series has been developed.

Key words: folk clothing, Boiko Region, headdress, coifs, tradition, typology, centers, manufacturing techniques, lace, artistic features.

UDC [391-055.2:687.45]:746.2.02(477.86/.87+477.83) «189/201»

АЖУРНІ ОЧІПКИ В ЖІНОЧОМУ ВБРАННІ НА БОЙКІВЩИНІ КІНЦЯ XIX-ПОЧАТКУ XXI СТ.: ЛОКАЛЬНІ ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ

Козакевич Олена Романівна – кандидат мистецтвознавства, науковий співробітник,
Інститут народознавства Національної академії наук України (м. Львів)

Мета. Дослідити художні особливості мереживних бойківських очіпків кінця XIX – початку XXI ст. Визначити локальні ознаки, що формувалися в контексті традиційного жіночого вбрання упродовж окресленого періоду під впливом етнокультурних та мистецьких чинників.

Методологія та методи дослідження. Методологічною основою є принцип системного підходу та комплексного дослідження. Для вивчення предмета дослідження використано порівняльно-історичний та

типологічний методи. Метод опитування залучено під час польових досліджень. Аналіз мереживного декору здійснено з застосуванням мистецтвознавчого методу.

Результати дослідження. Народний одяг населення Бойківщини від кінця XIX – початку XXI ст. вирізнявся типологічним розмаїттям та художніми особливостями. Мереживні вироби характерні низкою ознак, притаманних лише цьому регіону чи навіть окремим місцевостям. З'ясовано, що з огляду на способи носіння, техніки виготовлення та художні характеристики на увагу заслуговують очіпки – головний убір на зразок ажурної шапочки для заміжньої жінки. Це – невід'ємний атрибут весільного обряду майже до половини XX ст., а в окремих місцевостях очіпок зберігався до смерті (як данина традиції) навіть до початку XXI ст.

Визначено, що очіпки вирізнялися сировиною, техніками та технологічними прийомами виготовлення, способами оздоблення, що формувало їхні локальні особливості, почасти унікальні. Виплітали вручну, використовували голку, застосовували спеціальні кросенця для техніки «брання». Віддавна використовували льон або коноплі, а від початку XX ст. – волічку та бавовну. З розповсюдженням промислових тканин сітку, виготовлену вручну, поступово замінюють купованою. Очіпки носили у поєднанні з іншими типами головних уборів, – відповідно до локальних етнографічних особливостей та естетичних уподобань населення.

Матеріали, отримані під час авторських польових досліджень, а також пам'ятки з музейних збірок дозволяють говорити про унікальні локальні ознаки чепців із Турківського і частини Старосамбірського р-ну Львівської обл. (Західна Бойківщина, Галицька Бойківщина), які побутували в жіночому одязі, принаймні, від поч. XIX ст. Низкою спільних декоративних характеристик відрізняються ажурні очіпки зі Сколівщини чи південної частини Самбірського р-ну. З-поміж закарпатських очіпків кінця XIX – першої пол. XX ст. за характерними декоративними особливостями можна виокремити дві групи виробів – з Воловецького і Міжгірського (Закарпатська Бойківщина) та Великоберезнянського районів. Вироби, що побутували в жіночому вбранні кожного з цих осередків, можна проаналізувати в окремих публікаціях.

Наукова новизна. Вперше зроблено спробу ґрунтовного аналізу локальних особливостей та художніх характеристик ажурних очіпків із Бойківщини у контексті традиційного жіночого вбрання. Запропонована типологія розроблена на основі авторських досліджень. Це значною мірою уможливило введення до наукового обігу низки артефактів і відомостей, які засвідчують типологічне й мистецьке різноманіття ажурних головних уборів.

Практична значущість. Дослідження дозволяє розширити знання про традиційний одяг бойкинь кінця XIX – початку XXI ст., зокрема одного з його важливих компонентів – ажурних очіпків. Реконструкція архаїчної техніки «брання» за давніми зразками є важливою у сучасних практиках відтворення давніх типів вбрання та текстильних технік.

Ключові слова: народний одяг, Бойківщина, головний убір, очіпок, традиція, типологія, осередки, техніки виготовлення, мереживо, художні особливості.

Надійшла до редакції 29. 09.2020 р.

УДК 316.733:379.851

ДИСКУРСИ ТУРИСТИЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ

Дичковський Степан Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент, директор інституту практичної культурології та арт-менеджменту, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ
<http://orcid.org/0000-0003-4771-4521>
DOI.org/10.35619/ucpmk.v34i34.351
227@ukr.net

Розглядаються питання феномену цифрового номадизму (цифрового кочівництва, digital nomad) або існування групи людей, яка веде «мобільний спосіб життя», постійно змінюючи місця проживання, а також використовуючи цифрові телекомунікаційні технології для виконання своїх професійних обов'язків і вирішення інших питань стає в сучасному світі все більш популярним і привертає увагу не лише практиків, а й теоретиків. Цифрове кочівництво – наслідок і причина активних змін матеріальної і духовної культури людства, формування в ній нових типів ідентичності (систем духовно-моральних орієнтацій, стратегій розуміння себе і світу, моделей спілкування).

Ключові слова: мобільність, номадизм, цифрове суспільство, культурні практики.

Постановка проблеми. Процес формування нових дискурсивних комплексів, що знаменують нові теоретико-методологічні повороти в дослідницьких практиках, соціальних і гуманітарних науках помітно активізувався в останні роки. Пильна увага до дискурсу мобільності, як атрибутивної властивості епохи глобалізації та інформаційного суспільства, пов'язана з розумінням величезної ваги такої ознаки сучасності, як прискорення соціальної динаміки. Поворот до вивчення мобільності або «mobility turn» зумовив переключення суспільствознавців на нову систему понять, метафор, образів, концептів, здатних сформувати особливу дослідницьку оптику, що дозволяє «охопити» всю динаміку суспільного буття [10].